

О. В. Пирог,
к. е. н., доц., здобувач кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва,
Національний університет "Львівська політехніка"

ФАКТОРНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

О. Pyrog,
PhD in Economic Sciences, Associate Professor, PhD of Department of Management and International Business, Lviv
Polytechnic National University, Lviv

FACTOR MODEL OF NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE AT POSTINDUSTRIAL SOCIETY

У статті наведені результати дослідження факторної моделі національного господарства України та запропоновано концепцію управління розвитком національного господарства України відповідно до парадигми постіндустріального суспільства.

The article present the research results of factor model of national economy of Ukraine and proposed the concept of development management of national economy of Ukraine according to the paradigm of postindustrial society.

Ключові слова: економічний розвиток, національне господарство, факторна модель, інтенсивні фактори, екстенсивні фактори, постіндустріальне суспільство, Україна.

Key words: economic development, national economy, factor models, intensive factors, extensive factors, postindustrial society, Ukraine.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиток національного господарства є процесом багатофакторним, який потребує системного управління та коригування відповідно до зовнішніх та внутрішніх умов. Саме нестабільність та невизначеність розвитку світового господарства та провідних країн світу потребує зміни моделі економічного розвитку національного господарства України на основі парадигми постіндустріального суспільства.

Модель розвитку національного господарства має вигляд конкретної функціональної залежності, яка відповідає визначеним умовам та враховує конкретні обмеження відповідно до стратегічних цілей розвитку країни та її особливостей. Л. Проданова [1, с. 76], ґрунтуючись на твердженнях Л. Дмитриченко про те, що будь-яка моделі є конкретно й специфічною [2, с. 53—71], зазначає, що модель розвитку повинна враховувати національні особливості країни і специфіку конкретно-історичного періоду її розвитку. Вважаємо, що оптимальна факторна модель має, якомога ширше, повніше, враховувати фактори, що впливають та визначають його розвиток.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам формування та удосконалення теоретико-методологічних положень моделей розвитку національного господарства присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених: А. Гальчинського, В. Гейця, О. Амоші,

В. Реутова, А. Чухно, А. Філіпенко С. Глаз'єва, А. Гранберга, Д. Белла, Р. Солоу та інших. Разом з цим потребують конкретизації теоретичні, концептуальні та прикладні положення факторної моделі розвитку національного господарства України.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є уточнення теоретичних положень факторної моделі розвитку національного господарства, оцінювання впливу інвестиційного фактора на економічний розвиток країни та розроблення концептуальних положень щодо управління розвитком національного господарства України відповідно до парадигми постіндустріального суспільства.

Методичною основою дослідження виступають методи аналізу та синтезу, статистичний аналіз й кореляційно-регресійний аналіз.

Інформаційною базою для проведення дослідження стала офіційна статистична інформація щодо інвестування України за період 2001—2011 рр.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У факторних моделях виділяють рушійні сили (від лат. factor — який виробляє) будь-якого процесу, явища, що визначають його характер або окремі риси. Економічний розвиток національного господарства визначають фактори, які класифікуються за ступенем впливу на його динаміку (екстенсивні / інтенсивні; ендогенні / екзогенні) й ви-

мірюються різними показниками — натуральними й ціннісними.

Цивілізаційний розвиток вносить кардинальні зміни у розуміння рушійних чинників процесу економічного розвитку національного господарства. За твердженням Д. Белла, рушійною силою в доіндустріальному суспільстві були ноги, в індустріальному — руки, а в постіндустріальному — голова [3]. Для доіндустріального та індустріального суспільств традиційними були три фактори виробництва: земля (природні ресурси), капітал й праця, тоді як становлення постіндустріального суспільства кардинально змінює рушійні сили розвитку національного господарства. Отже, до складу факторів економічного розвитку національного господарства індустріального суспільства, що здійснюють екстенсивний вплив, прийнято відносити: 1) природні ресурси, тобто землю, корисні копалини, воду і її ресурси, повітря тощо; 2) трудові ресурси, тобто чисельність працездатного населення і його кваліфікацію; 3) основний капітал, або основні фонди, до яких відносяться будинки, спорудження, устаткування підприємств, транспортні засоби й т. ін.

В умовах розвитку постіндустріального суспільства пріоритетності набувають інтенсивні фактори — інформаційні, інтелектуальні, інноваційні та інвестиційні ресурси (В.Е. Руттов називає їх "і-факторами"), які виступають результатом науково-технічної діяльності та виражаються кількістю наукових та науково-технічних розробок та послуг. А.С. Філіпенко [4, с. 71] додає до сучасних факторів ще підприємницький хист (менеджмент). Фактори постіндустріального суспільства, як стверджує Н.Л. Савицька [5, с. 21], не вкладаються в традиційне розуміння суспільного відтворення як лінійного процесу виробництва, розподілу, обміну та споживання сукупного продукту на основі поділу праці, ринкового обміну його продуктами та приватної власності на засоби виробництва. Для економічного розвитку національного господарства за умов постіндустріального суспільства на перші місця виходять якісно нові виробничі ресурси — інформація і знання.

Факторні моделі поділяються на дві групи: неокейнсіанські, до яких належать модель лінійних стадій розвитку (зростання) У. Ростоу, модель Домара-Харрода та модель злого (стійкого) розвитку, та неокласичні моделі, до яких відносять модель Р. Солоу, модель ендегенного зростання, теорія інноваційного (технологічного) розвитку та теорія зовнішньої залежності.

Виходячи з того, який фактор є визначальним для економічного розвитку національного господарства, у фаховій вітчизняній літературі часто зустрічаються такі моделі, як "інноваційна модель" (А. Чухно, Л. Федулова), "інвестиційна модель" (А. Гальчинський), "інноваційно-інвестиційна модель" (В. Геєць), "соціально-орієнтована модель" (Н. Дєєва, М. Долішній, Е. Лібанова). Однак, всі ці моделі за суттю належать до факторних, оскільки визначають ту чи іншу рушійну силу — продуктивні ресурси процесу розвитку національного господарства.

Оцінювання факторів економічного розвитку [6] за моделлю економічного зростання Р. Солоу дає підстави стверджувати, що протягом 2000 — 2011 рр. національне господарство України розвивалось під пріоритетним впливом екстенсивних факторів, тоді як інтенсивні фактори, визначальний вплив яких характерно для постіндустріального суспільства, залишаються незначними.

Таблиця 1. Особливості інвестування національного господарства України за регіонально-галузевою структурою у 2001—2011 рр.

Національні та регіональні особливості	Галузеві особливості
- інвестиції в основний капітал за регіонами України у 2001–2011 рр. збільшилися у 6,42 рази, при цьому, максимальне зростання Іюк серед регіонів відбулось у Автономній Республіці Крим (у 13,46 разів), мінімально – у Сумській області (у 2,86 рази);	- інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності України у 2001–2011 рр. збільшилися у 7,31, при цьому, максимальне зростання Іюк серед видів економічної діяльності – надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту (у 15,31 разів) у торгівлі, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (у 13,44 разів), мінімальне зростання – у рибальство та рибицтво (у 1,85 рази);
- діапазон зміни темпів зростання інвестицій в основний капітал був значним за регіонами: від 48,6 % у 2009 р. (Луганська область) до 249,0 % у 2004 р. (Черкаська область).	- діапазон зміни темпів зростання інвестицій в основний капітал був значним за видами економічної діяльності: від 36,1% у 2009 р. (рибальство та рибицтво) до 234,2% у 2011 р. (виробництво та розподіл електроенергії, газу та води).

Примітка: складено автором за результатами власних досліджень.

Так, в цілому за період дослідження зростання інвестицій в основний капітал на 1 % стимулювало 0,2986% зростання національного господарства, тоді як зростання прямих іноземних інвестицій на 1 % обумовлювало лише 0,03% зростання національного господарства. Визначити вплив інвестицій на економічний розвиток національного господарства України на окремому відрізку часу за весь період дослідження (2001—2011 рр.) можливо за допомогою кореляційно-регресійного аналізу:

— у першому періоді, під час якого в країні спостерігається економічне піднесення — 2000—2004 рр., інвестиції в основний капітал не носять визначального значення: зростання інвестицій в основний капітал на 1% стимулював зростання ВВП лише на 0,27%. І це незважаючи на те, що на початку ХХІ ст. вищим керівництвом України було прийнято стратегічне рішення щодо переходу країни на інноваційно-інвестиційну модель економічного розвитку. Базовими галузями, які за активної та всебічної підтримки держави повинні були стати "точками зростання" країни, були визначені сировинні, які користувались попитом на зовнішніх ринках, — добувна, металургійна та хімічна промисловість. Протягом 2000—2003 рр. в галузі залучались прями іноземні інвестиції, що давало можливість здійснювати господарську діяльність на діючих, застарілих та зношених основних засобах, отримувати прибутки в короткостроковий період. Таким чином, за рахунок екстенсивного використання діючих основних фондів була сформована експортоорієнтована економіка;

— другий період — 2005 р. — середина 2008 р. — період посилення політичних впливів на економічний розвиток, коли спостерігається поступове згортання темпів економічного зростання національного господарства, що свідчить про поступовий перехід до наступної стадії економічного розвитку як "спад". Саме у 2005 р. в Україні спостерігався економічний спад, головною причиною якого був надмірний вплив політики на економіку, що виявився через заміну менеджменту, перерозподіл власності, сфер бізнесу, ринків, податкових преференцій [7, с. 27].

Перехід у 2005 р. до соціально-орієнтованої моделі — стимулювання внутрішнього споживання та підвищення соціальних виплат, призвело вже у 2005 р. до зниження реальних темпів ВВП за період з 2000 р. (до 2,7%) та найбільшого падіння у 2009 р. (-14,8%) [8], що поставило країну на межу дефолту.

У цей період вплив інвестицій в основний капітал мав найменше значення за весь період дослідження та не носив визначального значення: зростання інвестицій в основний капітал на 1% стимулював зростання ВВП на 0,19%;

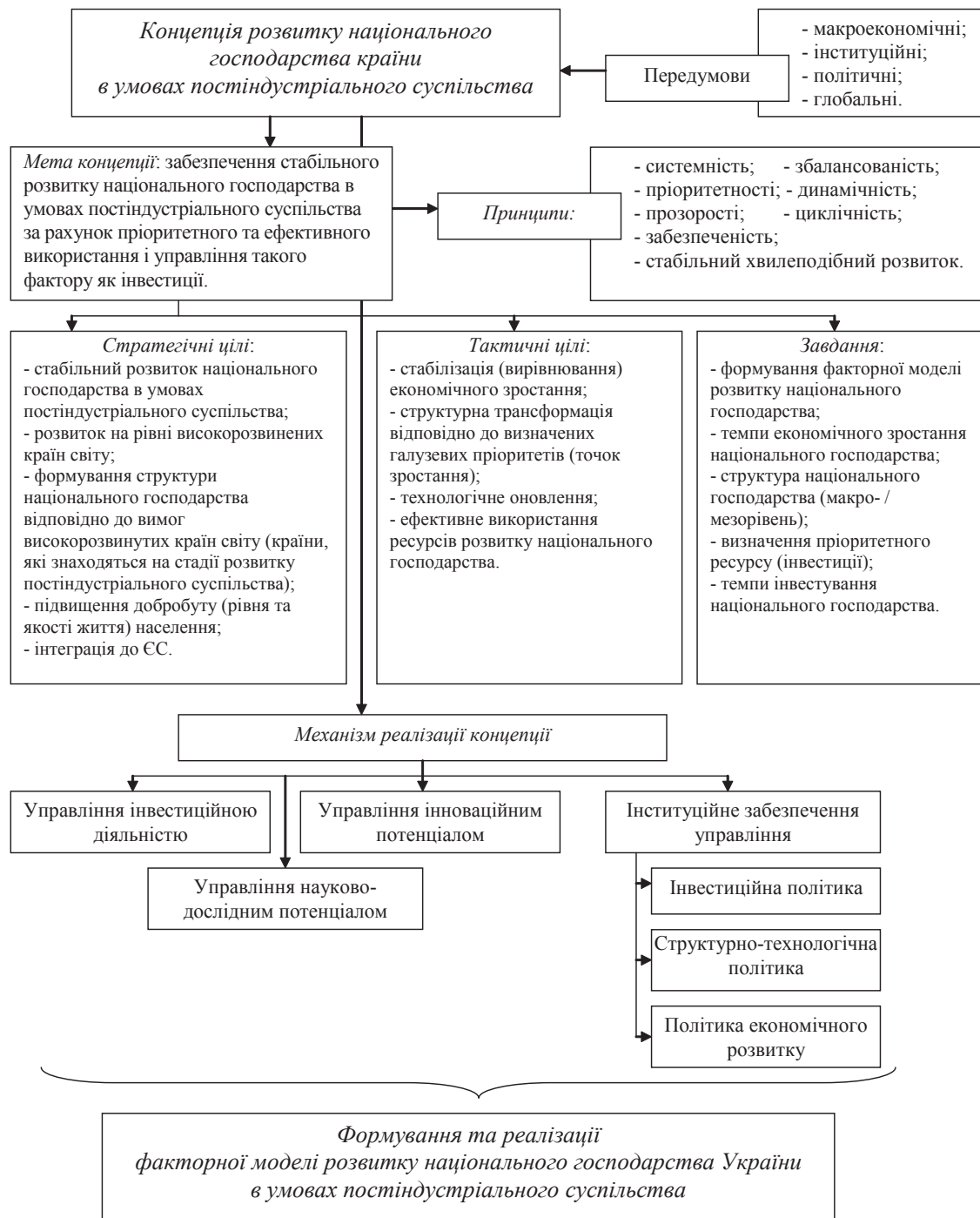

Рис. 1. Концепція управління розвитком національного господарства України в умовах постіндустріального суспільства

Примірка: розроблено автором.

— третій період — середина 2008 р. — 2009 р. — період активізації світової фінансової кризи та її негативний вплив на національне господарство України, що проявилось у загостренні її структурних диспропорцій та функціонуванні на межі дефолту. Сучасна світова фінансова криза стала викликом для економістів багатьох країн світу, в тому числі й для України [9, с. 50]. З активізацією світової фінансової кризи 2008 р. економіка України обвалилася глибше за всі економіки країн світу (особливо серед СНД) й опинилася на межі дефолту. Позитивні тенденції економічного розвитку України за період 2001—2007 рр. були втрачені, що стало результатом довгострокової невизначеності в стратегії економічного розвитку країни та вибору її моделі. Однак, незважаючи на негативні макроекономічні тенденції, інвес-

тицій в основний капітал у цей період значно збільшили (у 3 рази, порівняно з рівнем у попередньому періоді) вплив: зростання інвестицій в основний капітал на 1% стимулював 0,45% зростання ВВП;

— четвертий період — 2010 р. — дотепер. — посткризове відновлення національного господарства України, яке, за твердженням Я.А. Жаліло [10], незважаючи на нестійкість світової економічної динаміки та песимістичні прогнози провідних міжнародних фінансових установ, характеризується позитивною динамікою зростання, що відбувається на тлі збереження стабільності основних макроекономічних показників, оздоровлення фінансової системи, ефективного наповнення державного бюджету та хоч і значно повільнішої, проте позитивної динаміки показників якості жит-

тя населення. Однак, інвестиції в основний капітал залишаються другорядним фактором розвитку національного господарства: зростання інвестицій в основний капітал на 1% стимулював зростання ВВП на 0,04%.

Інвестування національного господарства України характеризується регіонально-галузевою асиметрією, нестабільністю та неоднорідністю (табл. 1). Особливостями інвестування національного господарства за галузево-територіальною структурою є такі:

- інвестування регіонів та видів економічної діяльності відбувається нестабільно [11];

- для більшості регіонів та видів економічної діяльності України характерне зростання інвестицій в основний капітал з темпами понад 120,0%;

- високі темпи зростання інвестицій не забезпечують значного накопичення інвестицій в регіонах чи видах економічної діяльності країни.

Такі результати свідчать про те, що інвестиційна діяльність залишається другорядною для економічного розвитку національного господарства та не відповідає інноваційно-інвестиційному напрямку розвитку.

Для забезпечення економічного розвитку національного господарства України відповідно до постіндустріального суспільства мають набути пріоритетності інтенсивні фактори — інновації, знання та інвестиції. Держава при управлінні розвитком національного господарства має збалансовувати: стимулювати і активізувати вплив інтенсивних факторів та зменшувати (нівелювати) дію екстенсивних факторів.

Грунтуючись на виявленому зв'язку "інвестування регіонів та галузей — економічний розвиток регіонів та галузей — економічний розвиток національного господарства країни", темпи зростання інвестицій мають щороку становити 17,4—18,1% для забезпечення економічного зростання України на рівні 5,2—5,4%.

За умов постіндустріального суспільства підвищення ефективності управління інвестування національного господарства потребує системного підходу та координації діяльності органів законодавчої та виконавчої влади, громадських та наукових інституцій, тобто розробки національної концепції, спрямованої на подолання виявлених проблем, метою якої є підвищення ефективності інвестиційної діяльності та удосконалення механізму її управління в умовах постіндустріального суспільства. Ключові елементи цієї концепції представлено на рис. 1.

Критеріям дотримання концепції управління розвитком національного господарства на період до 2020—2025 рр. для забезпечення стабільного розвитку національного господарства на рівні 5,2—5,4% мають бути такі:

- рівень інвестицій по відношенню до ВВП: 19—25% до ВВП;

- рівень прямих іноземних інвестицій по відношенню до ВВП: 25—30%;

- мультиплікативний ефект інвестицій на розвиток національного господарства — 3,3—3,4% інвестицій стимулює зростання 1% ВВП;

- темпи зростання інвестицій: інвестицій в основний капітал — на рівні 17,4—18,1%, прямих іноземних інвестицій — 25—30%.

Стратегічними та системними пріоритетами факторної моделі розвитку національного господарства України в умовах постіндустріального суспільства мають стати такі:

- раціоналізація використання наявного ресурсного потенціалу шляхом оптимізації в організаційному (ефективні управлінські технології) та технологічному вимірах;

- сприяння мобілізації ресурсів розвитку внаслідок концентрації розпорочених, не задіяних раніше чи задіяних неефективним чином ресурсів (насамперед фінансових) та спрямування їх на цілі розвитку;

- отримання додаткового потенціалу зростання за рахунок поліпшення якості зростання: розвитку підприємницької діяльності, капіталізації раніше не капіталізованих ресурсів, впровадження інноваційних технологій та виробництв;

- формування та реалізація державної політики фінансового сприяння випереджаючому розвитку науково-технічних галузей та науково-технологічному оновленню виробництва [12, с. 8];

- покращення інвестиційного клімату як в країні в цілому, так і в кожному регіоні, шляхом удосконалення загального (податкового, земельного, корпоративного, митного) та спеціального інвестиційного законодавства, підвищення рівня захисту інтересів приватних інвесторів, посилення заходів боротьби з корупцією в сфері інвестиційної діяльності.

ВИСНОВКИ

Для забезпечення економічного розвитку України на рівні провідних країн світу пріоритетним фактором мають бути інвестиції, що характеризуються інтенсивним впливом. Для цього має бути впроваджена національна концепція, спрямована на підвищення ефективності інвестиційної діяльності та удосконалення механізму її управління в умовах постіндустріального суспільства.

Література:

1. Проданова Л. В пошуках моделі зростання і розвитку економіки / Л. Проданова // Світ фінансів. — 2008. — № 1 (14). — С. 72—80.
 2. Дмитриченко Л. И. Государственное регулирование экономики: теория и методология. Монография. — Донецк: Изд-во "УкрНТЭК", 2001. — 329 с.
 3. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / пер. с англ. — М.: Academia, 1999. — 956 с.
 4. Світова економіка: навч. посіб. / А.С. Філіпенко, В.С. Будкін, О.І. Рогач; ред. С.В. Головки. — К.: Либідь, 2007. — 640 с.
 5. Савицька Н.Л. Основні тенденції суб'єктності в умовах становлення економіки знань / Н.Л. Савицька // Проблеми економіки. — 2012. — № 1. — С. 20—23.
 6. Пирог О.В. Економічний розвиток національної економіки України: регіональний аспект / О.Е. Кузьмін, О.В. Пирог // Ефективна економіка. — 2013. — №4. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1919> — Ефективна економіка.
 7. Кухарська Н.О. Економічне зростання як основа економічного розвитку України / Н.О. Кухарська // Регіональна економіка. — 2007. — №2. — С. 22—32.
 8. Статистичний щорічник України за 2010 рік / за ред. О.Г. Осауленка. — К.: ТОВ "Август Трейд", 2011. — 560 с.
 9. Міщенко В.І. Взаємодія органів державного управління як фактор подолання фінансової кризи / В.І. Міщенко, Р.С. Лисенко // Фінанси України. — 2009. — №1. — С. 50—57.
 10. Післякризовий розвиток економіки України: засади стратегії модернізації / Я.А. Жаліло, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська [та ін.]. — К.: НІСД, 2011. — 144 с.
 11. Пирог О.В. Інтегральний метод оцінювання стабільності розвитку національного господарства в умовах постіндустріального суспільства / О.Е. Кузьмін, О.В. Пирог // Актуальні питання економіки. — 2013. — №4 (142). — 592 с. — С. 88—102.
 12. Рекомендації щодо економічного розвитку України та її регіонів: Пропозиції пленумів Співки економістів України та науково-практичних конференцій за період 2004—2011 рр. / за заг. ред. В.В. Осколькового. — К., 2012. — 218 с.
- Стаття надійшла до редакції 08.07.2013 р.*